

הרב ישראל יעקב שחור

אב"ד בבית הדין הרבני דתל אביב

חומש במדבר-חומש הפקודים

במסורת ובפרשנות לכל חומש יש שם נוסף, חומש בראשית נקרא ספר הישר¹ שכן האבות נקראים ישרים. בעניין זה ראוי לעיין בהקדמתו הנפלאה של הנצי"ב מוולוז'ין לביאורו על התורה "העמק דבר".

חומש שמות נקרא 'ספר הגאולה', כאן מן הראוי לעיין בהקדמתו של הרמב"ן לחומש שמות המבאר שכל הספר כולל פרשות המשכן אף הם שייכות לגאולה, וכלשונו:

"והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו... וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והישרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוק עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים." (הקדמת הרמב"ן לספר שמות)

חומש ויקרא נקרא 'תורת כהנים' שכן הוא עוסק בכל ענייני הכהונה, קרבנות, טומאה וטהרה, הלכות הכהנים ועוד.

חומש דברים נקרא 'משנה תורה' שכן משה רבנו חוזר ומפרש את התורה ככתוב: "הואיל משה באר את התורה הזאת" (דברים א, ה).

והנה חומש במדבר נקרא 'חומש הפקודים', והדבר תמוה וכי זה מהותו של הספר, והרי חומש במדבר מלא וגדוש בפרשות נכבדות העוסקות באירועים שעברו על דור המדבר, וכי לא היה ראוי להשאר בשם חומש במדבר?

כמו כן יש להקשות מה הצורך שלנו לדעת מניינם של כל שבט לחוד ומניין כל דגל, וכי לא די לדעת את המניין הכולל של יוצאי מצרים שש מאות אלף ותו לא.

כדי ליישב שאלות אלו נפנה לסוף החומש לפרשת מסעי ובה פירוט ארבעים ושתיים המסעות במדבר. מוזכרים שמות רבים שלא נאמר עליהם דבר במסעות ישראל, ומה צורך לדעת את כל השמות של "ויסעו ויחנו"?

שאלה זו שואל הרמב"ם במורה נבוכים, וכך כותב הרמב"ם:

"דע שכל סיפור שתמצא מוזכר בתורה הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאימות השקפה שהיא יסוד מיסודות התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים כדי שלא יהא בין בני אדם עוול ורשע". (מו"נ חלק שלישי פרק ג)

¹ עבודה זרה דף כ"ה.

לאור זאת מתעורר קושי בכמה פרקים בתורה שעל פניו נראה כי אין בהם תועלת כגון התפרדות בני נח למשפחותיהם (בראשית פרק י'), נשיאי שעיר ואלופי אדום (סוף פרשת וישלח). כל אלו מבאר הרמב"ם בתחילת הפרק.

בהמשך הרמב"ם מתייחס לפרשת המסעות וכותב:

"פשט הדבר שהוא הזכרת מה שאין בו תועלת כלל. ומחמת חשש זה שאפשר שיעלה על הלב אמר: "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'". ונקודת הצורך לכך גדולה מאד. והוא, שכל הנסים אין אמיתתם ברורה אלא אצל מי שראה אותם. אבל לעתיד יהיה זכרונם סיפור, ואפשר יהיה להכחישם אצל השומע. וידוע שלא יתכן ולא יצטייר שיהא הפלא קיים ועומד למשך הדורות לכל בני האדם.

ומן הפלאים שבתורה ואף מן הגדולים שבהם שהיית ישראל במדבר ארבעים שנה. ומציאות המן שם בכל יום. ואותו המדבר הוא כמו שאמר הכתוב: נחש ושרף ועקרב וצמאון אשר אין מים. והם מקומות רחוקים מאד מן היישוב בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון. ונאמר בהם עוד, ארץ אשר לא עבר בה איש. ולשון התורה: לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם.

ואלה כולם מופתים ברורים וגלויים. ולפי שידוע לפני ה' יתעלה שאפשר שיפקקו במופתים האלה בעתיד כדרך שמפקקים בכל הסיפורים ויחשבו כי שהייתם במדבר קרוב לישוב שאפשר אדם להיות בו כמו המדברות הללו שהערבים שוכנים בהם היום, או שהם מקומות אשר החריש והקציר אפשרי בהם, או ליזון באחד הצמחים שהיו שם, או שהמן טבעו לרדת באותן המקומות תמיד, או שיש באותם המקומות בארות מים, לפיכך סולקו כל הפקפוקים הללו והדגש סיפור כל הפלאים על ידי ביאור אותם המסעות, כדי שיראום הדורות הבאים וידעו את גודל הפלא שיש בישיבת מין האדם באותם מקומות ארבעים שנה". (מורה נבוכים שם)

לפי הרמב"ם, תכלית הזכרת ארבעים ושתים המסעות כדי למנוע הכחשת קיומו של עם ישראל במדבר בהנהגה אלוקית נסית מעל גדרי הטבע.

וכד הוינא טליא, קם אפיקורס מופקר מתורה ומצוות, אשר למד תנ"ך והרעיש עולמות שלא יתכן שעם שלם של מליוני אנשים התקיים במדבר ארבעים שנה בלי מזון ומים. והוא הציע שבני ישראל במדבר היו רק שש מאות גברים ולדבריו המילה "אלף" היא תוספת, עפרא לפומיה. כמובן שלאדם ללא אמונה בבורא עולם, זה בלתי מציאותי להעלות על הדעת שעם שלם יתקיים במדבר תקופה ממושכת. לנגד עיניו עמד סיפורו של דוד המלך שברח למדבר מפני שאול והתקבצו אליו ארבע מאות איש בלבד. (שמואל א' כב, ב)

מובן אפוא, שכדי להראות את הנס הנפלא של קיום העם במדבר כפי שביאר הרמב"ם באריכות יש להראות שאכן מדובר באומה המכילה מליוני איש שרק הגברים יוצאי הצבא הם שש מאות אלף איש.

ועל כן התורה מפרטת את המניין המדוייק של כל שבט הן בתחילת המסע והן בסופו, וכן מצרפת התורה כל שלשה שבטים לדגל ונותנת את מניינם, והצירוף של ארבעת הדגלים נותן את הסך הכולל.

מכאן ש"הפקודים" אינו עניין חסר משמעות וחשיבות, אלא הוא השלד לכל העוצמה של קיומו הניסי של עם ישראל במדבר.

כל הקורא את דברי הרמב"ם במורה נבוכים לא יכול שלא לקשר את דבריו לתופעת "הכחשת השואה" בימינו. אנו עדים לכך שתוך פרק זמן כל כך קצר רבים מכחישים הריגתם של ששה מליון יהודים בטיעונים שונים.

כיצד נתמודד עם ההכחשה?

התשובה לכך לפי שיטתו של הרמב"ם היא באיסוף כל הנתונים וריכוז כל שמות הניספים הקדושים למשפחותיהם ובכל מקומות מושבם.

כבר אמרו חז"ל: "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא" - אין דבר שלא רמז בתורה. והנה מתברר שהמפעל הגדול של ריכוז שמות הניספים הידוע בשם: "לכל איש יש שם", הוא הפתרון האמיתי להילחם בהכחשת השואה.

להשלמת ביאור "הפקודים" נביא מדברי הסבא רבה נתנאל חיים פאפע זצ"ל בספרו על התורה "דובר ישרים" שזכיתי זה עתה להשלים את הוצאתו לאור על כל חמישה חומשי תורה. וכך כתב בתחילת פרשת במדבר, שונה המניין כאן בשנה השניה מהמניין בשנה הראשונה עליו דיברה התורה בפרשת כי תשא בשני עניינים.

המניין הראשון נעשה על ידי מחצית השקל ולא היתה בו חלוקה לשבטים. המניין נועד לצרף את כל ישראל להקמת המשכן, לכן לקחו את כל שקלי הכסף ועשו מהם מאה אדני כסף שעליהם עמד המשכן.

אך במנין השני המפורט בפרשתנו לא כתוב שנתנו כל אחד מחצית השקל, אלא מבואר במדרש שעברו מאהל לאהל ורשמו את כל יושביו, וצירפו את המשפחות לבית אבותם עד שקיבצו את המנין של כל שבט ושבט.

לפי זה מבואר היטב מדוע חזרו ומנו את ישראל פעם נוספת לאחר מחצית שנה, שהרי המנין הכולל לא השתנה, אלא שהיה צורך למנות את ישראל בשמותם אחד לאחד ולשבטיהם כדי להוכיח את גודלו של עם ישראל ובכך להראות ביתר שאת את הנסים הגלויים שעשה עמנו השם יתברך ארבעים שנה במדבר.